

приросту впали на 36%. Питома вага Росії в глобальному вивозі склала 2,4% (у 2008 р. – 2,9%). За вартістю імпорту товарів (192 млрд. дол.; темпи приросту – 34%) Росія опустилася на 17-у позицію, а її доля в сукупному імпорті скоротилася до 1,5% (у 2008 р., відповідно, 16-е місце і 1,8%). Без врахування внутрішньорегіональної торгівлі країн ЄС і окремих членів угруповання Росія зайняла 8-е місце по товарному експорту і 11-у позицію по імпорту в світі (у 2008 р., відповідно, 5-і і 10-і місця). Головний товар Росії на світовому ринку – як і раніше продукція нафтової і деревообробної промисловості, де головними російськими суперниками є ЄС, Сінгапур, США, Південна Корея, Об'єднані Арабські Емірати, Нігерія, Норвегія і Канада.

Країни СНД є гарантованим ринком збуту російській продукції, не лише енергоресурсів і сировини, але і високотехнологічних виробів. Найбільша інтенсивність товарообігу Росії зберігається з Україною, Білорусією і Казахстаном, на долю яких припадає 87,3% російського експорту і 84% імпорту[3]. Для всієї Співдружності торгівля з Росією, не дивлячись на різке скорочення, як і раніше має первинне значення. Вона складає понад 50% їх загального зовнішньоторговельного обігу, а для України, Казахстану і Білорусії – більше 70%.

Країни далекого зарубіжжя - основні торгівельні партнери РФ з причини того, що саме на них доводиться основна частка експорту нафти. Росія поставляє до Європи 93% від експортованої нафти, основними імпортерами якої є Німеччина, Італія та Франція[5]. У 2009 році доля країн далекого зарубіжжя в товарообігу з Росією склала 85,4%, у тому числі в експорті – 84,5%, в імпорті – 87,0 відсотка. Вартісні об'єми російського експорту і імпорту з цими країнами в 2009 році в порівнянні з 2008 роком знизилися на 35,9% і 36,8% відповідно. Сальдо торгівельного балансу залишилося позитивним - 109,3 млрд. доларів США, але зменшилося на 34,7 відсотка.

Висновки. Таким чином, для Росії значення зовнішньоекономічної сфери вельми істотно. Зовнішня торгівля залишається важливим джерелом вступу інвестиційних товарів, а також грає велику роль в постачанні населення Росії продовольством. Основними торговельними партнерами Росії серед країн СНД є Україна, Білорусія і Казахстан. А серед країн далекого зарубіжжя один із найголовніших торгівельних партнерів – Китай, так як саме за рахунок швидко зростаючої китайської економіки і китайського ринку Росія може поліпшити своє економічне становище після фінансової кризи. Не менш важливим торгівельним партнером Росії є Нідерланди, де найбільш перспективною сферою співробітництва виступають інвестиції.

Джерела та література:

1. Буров А. С. Эффективность внешней торговли России : методология расчетов / А. С. Буров. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 80 с.
2. Фомичев В. И. Международная торговля : учеб. / В. И. Фомичев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2001. – 446 с. – (Высшее образование).
3. Чернышев С. В. Торгово-экономическое сотрудничество Российской Федерации со странами СНГ : [Электронный ресурс] / С. В. Чернышев // Федеральный справочник. – 2009. – № I-VI (январь-июнь). – Режим доступа : www.exportsupport.ru.
4. Исследование ВЭФ : индекс вовлеченности стран в международную торговлю в 2009 году : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/state/2009/07/08/2089>.
5. Страны дальнего зарубежья : промышленность регионов : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.metaprom.ru/regions/zarubezh>.
6. Все о мировой торговле : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ng.ru/ideas/2010-11-17/5_wto.html.

Реутов В. Є., Косич Д.Ф.

ПРИОРИТЕТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вступ. У нових геополітичних і економічних умовах чи не найважливішим є надійне забезпечення України енергетичними ресурсами для забезпечення її енергетичної незалежності та національної безпеки. Саме тому вкрай важливим є проведення аналізу сучасного стану справ у вітчизняній енергетиці, надбавь та прорахунків зовнішньоенергетичної діяльності нашої держави у світлі одночасно динамічних і суперечливих процесів розвитку світового паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) задля розробки якнайефективніших та дієвіших стратегій виходу з кризи і формування напрямів перспективного розвитку енергетики України з метою забезпечення енергетичної безпеки країни.

Постановка проблеми. Пошуками розв'язання проблем енергетичної безпеки, напрямків ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, та розробці нових шляхів розв'язання проблем були присвячені багато наукових робіт, поміж яких можна виділити Буяка А. [3], Гейця В. [4], Дербенцева В. [5], Карпа І. [7], Микитенко В. [9], Суходоля О. [11] та ін. Особливу увагу привертала питання розробки диверсифікаційних шляхів постачання енергоресурсів в Україні завдяки міжнародному співробітництву.

Метою статті є визначення основних пріоритетів міжнародного співробітництва України, завдяки диверсифікації енергетичних джерел постачання та міжнародних проектів, які впливають на інтереси країни

як один з шляхів реалізації стратегії забезпечення енергетичної безпеки економіки.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення паливно-енергетичної безпеки України. Предметом є пріоритетні напрямки диверсифікації енергоресурсів завдяки реалізації перспективних міжнародних проектів між Україною та іншими державами.

Результати дослідження. В останні роки поняття енергобезпеки сильно розширилося. Якщо звернутися до висловлювань і думок різних сторін з питань енергетичної безпеки, стане ясно, що під цим поняттям зараз зібрані всі стратегічні цілі та проблеми, що існують в енергетичній сфері на національному й міжнародному рівнях. Фактично енергобезпека зараз визначається як усунення погрози того, що енергетичний аспект стане потенційною перешкодою для економічного росту країни в довгостроковому періоді. У сучасному розумінні гарантування енергетичної безпеки - це досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийняттого забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики [3].

Суходоля О.М. вважає, що енергетична безпека - це стан захищеності життєво важливих "енергетичних інтересів" особистості, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує безперерйне задоволення споживачів економічно доступними ПЕР прийнятної якості за нормальних умов та в надзвичайних ситуаціях [11, с. 32].

Микитенко В.В. розглядає енергетичну безпеку як систему поєднання потенціалів - економічного, політичного, техніко-технологічного, ресурсного і, власне, енергетичного, а також факторів наукового, географічного, організаційного, управлінського тощо, без урахування яких аналіз будь-якої безпеки неможливий [9, с. 42].

Зі всього вище сказаного, можна вивести визначення поняття енергетичної безпеки для України. У цьому контексті енергетична безпека, як одна із складових національної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави енергоресурсами для реалізації відтворювальних процесів у національній економіці, що гарантують її повноцінну життєдіяльність і, по-друге, як стан розвитку паливно-енергетичного комплексу України в цілому [3]. За цих умов для України на порядку денному постає невідкладне завдання, пов'язане з визначенням її ніші в системі міжнародних енергетичних відносин. У цьому контексті доцільно розглядати як шляхи диверсифікації енергетичних ресурсів до України, так і інші міжнародні проекти співробітництва.

Україна, прагнучи забезпечити енергоресурсами перспективний стійкий розвиток національної економіки, зацікавлена в надійності їх поставок. Оскільки значні обсяги енергоресурсів імпортуються з однієї країни – Росії, то логічним і виправданим є намагання України диверсифікувати джерела їх надходження й таким чином мінімізувати ризики для власної енергетичної безпеки, в т.ч. політичні [6].

Наміри диверсифікувати джерела надходження енергоресурсів насамперед з метою зменшення енергозалежності від Російської Федерації багато років декларуються в офіційних документах різного рівня (наприклад, в Енергетичній стратегії України на період до 2030р.) [1].

Зрозуміло, що реалізація міжнародних проектів постачання енергоресурсів потребує колосальних обсягів інвестицій для спорудження трубопроводів та сукупної інфраструктури, будівництва підприємств.

Практично повна залежність від постачань нафти з одного джерела не є прийнятною для України з точок зору енергобезпеки економіки. Як альтернатива російським джерелам постачання нафти й газу до України розглядаються Близько Східні країни, а російській нафтотранспортній системі – створення нового маршруту її транспортування в обхід російської території.

Кількісні та якісні параметри співробітництва в енергетичній галузі між Україною та країнами арабського світу можуть бути на порядок вищі. Усе це може відбутися лише за рахунок кращої організації та координації цієї роботи. Протягом останніх кількох років проаналізовані можливості залучення української сторони до проектів у галузі енергетики країн Близького Сходу та Північної Африки у перспективі (табл.1).

Таблиця 1. Проекти співробітництва України з Близьких Сходом та Африкою

Країна	Нафтові проекти	Газові проекти
Єгипет	1) Між НАК «Нафтогаз України» та Єгипетської генеральною нафтовою корпорацією на пошук, розвідку та розробку родовищ нафти і газу. 2) Готовність України приєднатися до міжнародного консорціуму зі спорудження ТАГ (трансафганського газопроводу).	
ОАЕ	Між „Нафтогаз України” та компанією « Al Jazirah Enterprise for Project Development & Trading» (ОАЕ) на спільне підприємство « Naftogaz Middle East » - видобуток нафти.	« Naftogaz Middle East » – ремонт та розширення мережі газопроводу, що використовується для постачання природного газу з Катару до ОАЕ.
Катар	Тільки пріоритетне постачання нафти, завдяки поглибленню співробітництва між двома країнам з 2010 року.	
Лівія	1) Можливість будівництва на Західній Україні заводу з переробки нафтопродуктів. 2) НАК «Нафтогаз України» планує щорічно закупляти у Лівії 2 млн. тонн нафти зверх обсягів з 2009 року. 3) Розглядається питання про будівництво у м. Одесі нового українсько-лівійського НПЗ.	Українські компанії по видобутку газу у Лівії планують співробітництво на основі договорів про спільну діяльність у цій сфері.

Країна	Нафтові проекти	Газові проекти
Алжир та Кувейт	1) Компанія « Gulf Tanker Company-Kuwait» вивчає можливість постачань нафти на Херсонський нафтопереробний завод (ЗАО «Херсонський НПЗ»); 2) Розробки нафтогазових родовищ Україною на півдні Алжиру з 2010 року.	Про участь у тендері зі спорудження південної частини газопроводу « Медгаз » (Алжир-Кувейт - Іспанія).
Саудівська Аравія	Налагодження можливостей спільної розробки родовищ нафти та газу на території королівства.	

*складено на основі джерела [8]

Аналіз наявного стану співробітництва між Україною, країнами Близького Сходу та Північної Африки дозволяє визначити певні тенденції та зробити такі висновки:

- розвиток проектів в енергетичній галузі між Україною та країнами Близького Сходу та Північної Африки відбувається переважно у країнах, де діють українські дипломатичні представництва;
- під час розгляду питання реалізації перспективних проектів в енергетичній сфері у країнах Близького Сходу та Північної Африки слід враховувати наявність в арабських країнах доволі специфічної законодавчої бази;
- розвитку співробітництва України та арабських країн в енергетичній галузі сприятиме поширення цілеспрямованої інформаційної кампанії про потенціал української сторони у галузі пошуку нафтових та газових родовищ, будівництва мереж нафто - та газопроводів [8].

У євразійському регіоні плануються та реалізовується багато енергетичних проектів, що звичайно приведе до всебічної порівняльної економічної оцінки конкуруючих проектів. Ці проекти безпосередньо будуть негативно впливати на національні інтереси та загальний стан ПЕК України [12, с.30].

Проект “Північний потік”, оснований чотирма компаніями : Газпром (51%), німецький E.ON Ruhrgas (20%) і Wintershall Holding AG (20%)³¹, нідерландської Nederlandse Gasunie (9%), суперечить національним інтересам України, та при функціонуванні можливе часткове зменшення обсягів транзиту газу через країну у зв’язку з переадресуванням його шляхів цього проекту. Такі ж проблеми будуть пов’язані з проектами “Ямал-Європа-2”(Білорусь, ЄС), “Південний потік” (Росія, Сербія, Греція), “Набукко” (країни-члени ЄС, крім Німеччини),якій відволікає ресурси з традиційної або потенційної для України сировинної бази “Блакитний потік-2” (Росія, Туреччина), та проект країн Туреччина-Греція-Італія .

В азіатському регіоні заплановано реалізацію проектів, які теж будуть впливати на інтереси України як негативно, так будуть мати й позитивний вплив на арені міжнародної енергетичної діяльності України . Відповідають інтересам країни проекти: «Білий потік» та Прикаспійський газопровод, згідно яким газ буде надходити до України. Проектна потужність «Білого потоку» на першому етапі реалізації становитиме 8 млрд кубометрів газу на рік, на другому – 16 млрд, на третьому – 32 млрд кубометрів газу. Проектна вартість першого етапу проекту становить 2,5 млрд. дол. США. За умови успішної реалізації проекту новий газопровід може прийняти транзитний газ вже до 2014 року. Та проекти які мають суперечливі положення щодо інтересів України : Перський газопровід (Іран, Сирія), але існує теоретична можливість постачання іранського газу до України; Трансафганський газопровід(Туркменістан, Афганістан, Пакистан), відволікає ресурси з традиційної для України сировинної бази, та співробітництво країн Іран-Пакистан-Індія [6].

Україна готова також долучитися до реалізації газотранспортного проекту Європейського Союзу Nabucco, розробленого австрійським енергетичним концерном OMV, що передбачає транзит газу з Ірану, Туркменістану та Азербайджану через Туреччину і Балкани до Західної Європи в обхід території Росії. Суттєвою обставиною, яка ускладнює реалізацію цього проекту, є його висока вартість (до 12-13 млрд. дол. США), пов’язана з його досить значною морською ділянкою - близько 700 км. Проте за умови постачання газу з Ірану через Азербайджан та Грузію цей проект може бути перспективним і високорентабельним.

Україні слід переконати відповідні структури Європейського Союзу в тому, що проекти Nabucco з проектом GUEU (Georgia-Ukraine-EU, який зв’яже Азербайджан через Грузію, по дну Чорного моря з українською Феодосією), можуть бути не конкурентними, а взаємодоповнюючими.

Готовність України до реалізації газових проектів складає 1,5-2 млрд. (з урахуванням поглиблення дна порту, створення допоміжної інфраструктури, фрахту (купівлі) танкерів ЗПГ. Однак, кінцеві витрати значною мірою залежатимуть від потужності заводів ЗПГ та вибраного порту в Україні). У нафтовій сфері оцінюється у 0,5 млрд. дол. США. Водночас, зміна маршруту (наприклад, до Німеччини) потребує нових розрахунків.

Виходячи з аналізу процесу диверсифікації енергетичних джерел постачання та розвитку міжнародних проектів , у яких бере участь Україна, стан безпеки у цій сфері для нашої країни можна досягти шляхом забезпечення підвищення енергоефективності економіки, також забезпеченням диверсифікованості джерел енергії за рахунок власного видобутку та реалізації міжнародних проектів диверсифікації, та побудови економічних відносин з іншими країнами на засадах рівноправності й взаємної вигоди.

Міжнародне співробітництво України у сфері постачання, транзиту, диверсифікації постачання енергетичних ресурсів та розробки нових проектів, спрямоване на:

- сприяння найефективнішій реалізації інтересів країни у цій сфері;
- збереження та посилення ролі України як транзитної держави;
- забезпечення недискримінаційного доступу до зарубіжних ресурсів та ринку їх збуту, а також створення міжнародної корпоративної інфраструктури для залучення світових фінансових ресурсів і

– залучення частини транзиту каспійської нафти, що має ринок збуту в Центральній та Західній Європі, до створення міжнародного консорціуму в проєкті Євро-Азіатського нафтотранспортного коридору.

Забезпечення енергетично безпеки України буде сприяти збалансованому залученню інвестицій та стратегічних інвесторів у ПЕК на визначених міжнародно-правових засадах, а також створенню умов для інтеграції енергосистеми держави у загальноєвропейську систему і диверсифікації постачання нафти в Україну та до інших європейських країн.

Висновки. Енергетична безпека України є одним із найголовніших напрямків забезпечення державної безпеки, тому реалізація багатьох проєктів та участь у них є невід'ємною частиною цієї системи. Ці напрямки сприяють розв'язанню проблем сталого та надійного забезпечення України енергоносіями та зменшенню залежності від одного джерела. Також, формування міжнародної політичної підтримки проєктів диверсифікації постачання нафти, газу та вугля в Україну та через її територію до європейських країн, є одним з найперспективніших моментів позиціонування України на міжнародній арені.

Міжнародне співробітництво України у сфері постачання, транзиту, видобутку нафтогазових ресурсів може бути дуже прибутковим для державного бюджету. Це дасть змогу Україні збільшити її експортний потенціал, розвивати вітчизняне енергетичне машинобудування, залучати кошти міжнародних інвесторів. Позитивним моментом є і впровадження новітніх технологій, завдяки тісному співробітництву. Та основним стратегічним ефектом може бути інтеграція НГК України у світовий енергетичний комплекс.

Джерела та література:

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року // Відомості Міністерства палива та енергетики України : інформ.-аналіт. бюлетень. – 2006. – Спец. вип. – 113 с.
2. Забезпечення енергетичної безпеки України / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. – К. : НППМБ, 2003. – 72 с.
3. Буяк А. Стан і перспективи розвитку енергетичної галузі України / А. Буяк // Економіст. – 2008. – № 6. – С. 32-37.
4. Гейць В. М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : в 3 т. / В. М. Гейць, В. П. Семиноженко, Б. Є. Кваснюк. – К. : Фенікс, 2007. – С. 67.
5. Дербенцев В. Д. Методологічні аспекти кількісної оцінки енергетичної безпеки економіки України / В. Д. Дербенцев // Моделювання та інформаційні системи в економіці : зб. наук. праць / наук. ред. : В. Д. Дербенцев, Г. В. Бондаренко. – К. : КНЕУ. – 2009. – Вип. 79. – С. 45-48.
6. Диверсифікаційні проєкти в енергетичній сфері України : стан, проблеми і шляхи реалізації 2009 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.razumkov.org.ua/>
7. Карп І. М. Нафтогазовий комплекс України / І. М. Карп // Вісн. НАН України. – 2006. – № 2. – С. 32.
8. Макух В. Енергетичні проєкти на Близькому Сході в контексті національних інтересів України : [Електронний ресурс] / В. Макух. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/December2009/09.htm>
9. Микитенко В. В. На чому базується енергетична безпека держави / В. В. Микитенко // Вісн. НАН України. – 2005. – № 3. – С. 41-46.
10. Удод Є. І. Паливно-енергетичні ресурси. Перспективи України / Є. І. Удод // Новини енергетики. – 2005. – № 2. – С. 52-56.
11. Суходоль О. М. Енергоефективність економіки у контексті національної безпеки : методологія дослідження та механізми реалізації / О. М. Суходоль. – К. : НАДУ, 2006. – 400 с.
12. Оборіна О. В. Аспекти регіональної ідентифікації економіко-енергетичної безпеки в контексті європейської інтеграції / О. В. Оборіна // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2009. – № 5. – С. 30-33.
13. Міністерства палива та енергетики України : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrenergo.energy.gov.ua>